



LUND UNIVERSITY

Review of Øivind Lunde, "Erkebispegården ved Nidarosdomen" (2023)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2024). Review of Øivind Lunde, "Erkebispegården ved Nidarosdomen" (2023). *Fornvännen*, 119(4), 312–313.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Recensioner

Øivind Lunde, *Erkebispegården ved Nidarosdomen*. Trondheim 2023. 408 s. ISBN 9788283050554.

Dold under mark i Uppsala och enbart synlig genom återanvända stenar i Kungshuset intill universitetsplatsen i Lund. Det är inte utan anledning som det hänvisas lite avundsjukt till Trondheim i Norge, medeltidens Nidaros, då man ska föreställa sig en äldre ärkebiskopsgård i Skandinavien. Ja, mer än föreställa sig, för där står gården i huvudsak fortfarande, trots dramatik, bränder och förändringar. Och nu har en bok utkommit, *Erkebispegården ved Nidarosdomen*, som beskriver gårdens utveckling från den tid då ärkesätet etablerades 1153 och fram till idag.

Författaren är Øivind Lunde, som dispute-
rade i medeltidsarkeologi i Lund med avhand-
lingen *Trondheims fortid i bygrunnen* (1977).
Lunde var assistent åt det legendariska paret
Gerhard och Dorothea Fischer, då de 1952–1972
ledde byggnadsarkeologiska undersökningar av
ärkebiskopsgården. Han har varit riksantikvarie
och direktör för Nidaros Domkirkes Restau-
reringsarbeider (NDR), dvs. en statlig byggnads-
hytta med ansvar för restaurering, bevarande
och drift av domkyrkan och ärkebiskopsgården.
Lunde är därmed särdeles kvalificerad att ge en
samlad presentation av ett ytterst komplext just
byggnadskomplex, om vilket paret Fischer pla-
nerade en monografi som aldrig förverkligades.

Erkebispegården, vars namn anges i versaler
i boktiteln, är en på flera sätt mäktig volym.
Boken är i A4-format med hårda pärmar, två
spalter text, mycket välillustrerad med teck-
ningar och fotografier i svart/vitt och färg och
med återkommande rekonstruktionsteckningar
för varje period, så att det går att följa utveck-
lingen över tid. Bokens centrala delar utgörs av
sex huvudkapitel, som i kronologisk följd presen-
terar gårdens utveckling: 1) ”Erkesetet oprettes
i Nidaros”, 2) ”Maktsentret ved Nidarosdomen:
Erkebispegården 1153–1537”, 3) ”Kongsgården
under lensherrer (1537–1660) og stiftsamtmenn

(1660–1686)”, 4) ”Kongsgården som militært
område (1686–1930)”, 5) ”Nasjonalmonumen-
tet Erkebispegården (1930–1975)”, 6) ”Katastrofe
(1983), Fugl Føniks (1997), Ny drakt (2006)”.
Varje huvudkapitel är indelat i ytterligare två
undernivåer.

Bokens sex huvudkapitel ramas in av en inne-
hållsförteckning, en översikt över byggnaderna
och deras skiftande beteckningar och funktioner
uppdelat på fyra perioder – medeltiden (1153–
1537), länsherretiden (1537–1686), militärtiden
(1687–1975) och nyare tid (efter 1975) – förord,
introduktion samt en beskrivning av situationen
2023. Avslutningsvis återfinns ett efterord, en
engelsk sammanfattning, presentation av de
medverkande, källor och använd litteratur samt
en bibliografi. Till detta kommer 24 korta tema-
texter författade av Lunde själv eller 16 andra
medverkande, därtill två bidrag till själva hu-
vudtexten (s. 175–179, 227–229).

Ärkebiskopsgården i Trondheim är lokalise-
rad till medeltidsstadens sydligaste del, omedel-
bart söder om domkyrkan, där floden Nidelva
gör en böj. Idag består gården av fyra flyglar – i
norr den äldsta delen från 1100–1200-talet med
Vesthuset som blev ärkebiskopens residens, en
port som fram till mitten av 1600-talet kröntes
av ett torn, Hallen eller Østhuset för represen-
tation samt en foajé; i väster Lavetthuset och
Vekthuset eller Tegelhallen från 1300–1400-talet
samt Rustkammaren från 1700-talet; i söder en
artilleribyggnad från 1800-talet och Museet
Erkebispegården från 1997; i öster Bakeriet med
ursprung i ärkebiskopens tegelkapell och en ti-
digare port från årtiondena omkring 1500 samt
Bispefløyen också från 1997; den sistnämnda är
numera stiftsförvaltning. Men dagens gård är re-
sultatet av otaliga förändringar, som har präglats
av skiftande ambitioner och bruk: förfallet efter
reformationen och ärkebiskopens flykt 1537, för-
ändringen till ett renässansslott som stod klart
1616, förstörelsen i samband med den svenska
belägringen 1658 samt bränder 1295, 1532, 1708
och 1983.

Boken har karaktär av en klassisk stor berättelse – om ärkebiskopsgårdens etablering, medeltida och kanske tidigmoderna storhetstid som kulminerade efter 1475 och fram till reformationen, då ärkebiskopen var ledare av det norska riksrådet, en kyrkofurste med intäkter från det nordnorska fiskeriet. Sedan ett gradvist förfall, särskilt efter 1686, när det som då kallades Kongsgården förlorade sin roll som residens och byggnaderna omvandlades till magasin. Ett lågvattenmärke var kanske installationen av cementbassänger under Hallens medeltida valv 1902.

Men brandkatastrofen 1983, som ödelade två ”väggar” i gården, ett magasin i öster och i söder, kunde vändas till något positivt. Det blir en berättelse med en lycklig utgång – utgrävning och återuppbyggnad, återkomst för en kyrklig förvaltning, dvs. återskapandet av en helhet som förenar domkyrkan och ärkebiskopsgården, och som även innebar uppförandet av ett nytt besökscenter väster om kyrkan. En lycklig utgång som kulminerar i en rad händelser med symbolisk innebörd, jubileer och kungliga besök, som beskrivs i detalj och där författaren har varit engagerad.

I början när kardinal Nicolaus Brekespear (senare påve Hadrianus IV) besökte Norge 1152–1153 målar författaren med bred pensel, där varianter på ordet ”trolig” ofta förekommer, för vi vet egentligen inte vad som skedde. Sedan blir det gradvis mer konkret, ingående om de olika byggnaderna och deras ärkebiskopar, läns-herrar och stiftsamtmän, under militärtiden lite mer torrt redovisande, åter engagerat när det kommer till 1900-talets undersökningar, där författaren själv var involverad och mot slutet av boken en text med ett entusiastiskt tonläge.

Boken ska berömmas för den systematiska och grundliga genomgången av de många byggnadsfaserna med skiftande beteckningar och funktioner. Man har strävat efter en pedagogisk skildring för att underlätta för läsaren, i början en mycket nyttig schematisk översikt, därefter de många rekonstruktionsteckningarna, vidare en konsekvent färgkodning av sidorna; en genomgående färg för varje huvudperiod. Ändå kan det vara svårt ibland att hänga med i de byggnadsarkeologiska analyserna, t.ex. när det

kommer till Vesthuset och Porttornet (s. 85ff) och till relationen mellan Lavetthuset och Tegelhallen (t.ex. fig. 2.4.12 med figurtext).

Ett tema ger en sidoblick till byggandet av Lunds domkyrka, men beräkningarna som refereras förutsätter att kyrkan var helt klar 1145, då högaltaret invigdes (s. 76), vilket är mycket tveksamt. Och lite kritisk blir recensenten, när det som beskrivs som en av Norges största utgrävningar 1991–1995 behandlas relativt summariskt, medan det t.ex. skrivs utförligt om paret Fischer och deras gärningar, följt av inte mindre än sju illustrationer, där de är närvarande i teckningar eller på fotografi. Recensenten tycker också att även om de övriga medverkande i publikationen tackas i förordet (s. 11f) och presenteras (s. 399) hade namnen kunde stå på titelbladet som just medverkande. Tematexterna kunde även ha synliggjorts i innehållsförteckningen.

Erkebispegården ved Nidarosdomen är med rätta en bok där namnet ska stå med versaler. Gården är ett monument i särklass, liksom boken i sig är en monumental prestation. Det är inte en bok, som med sin storlek och tyngd lämpar sig för att hålla i handen på plats, men väl att studera ingående hemma eller i biblioteket. Det är bara att ge sig tid och sätta i gång.

Jes Wienberg

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Box 192, SE-221 00 Lund
jes.wienberg@ark.lu.se

Poul Otto Nielsen & Finn Ole Sonne Nielsen, *The First Farmers on the Island of Bornholm*. The Royal Institute of Northern Antiquaries and University press of Southern Denmark. Copenhagen 2020. 266 s. ISBN 978-87-408-3297-6.

Publikationen från 2020 avser att ge en bild av hur det första jordbrukssamhället etablerades och utvecklades på Bornholm under tidigneolitikum (3950–3300 f. Kr.). Diskussionerna bygger på resultat från arkeologiska utgrävningar som har genomförts på ön. Författarna beskriver hur de ser det som en viktig uppgift att belysa den intressanta tidsperioden och om möjligt bidra